

Земельне право

УДК 349.6:502.211

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18670491>

Правові аспекти впровадження оселищної концепції в Україні

Іванська Ірина Андріївна,

аспірантка кафедри екологічного права,

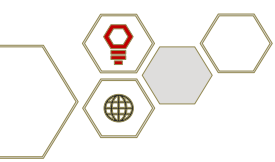
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна, <https://orcid.org/0009-0006-4328-1764>

Прийнято: 21.01.2026 | Опубліковано: 31.01.2026

Анотація: Мета дослідження полягає в комплексному аналізі правових та інституційних передумов впровадження оселищної концепції в Україні в контексті міжнародних зобов'язань та процесів гармонізації національного екологічного законодавства з правом Європейського Союзу. У статті оселищна концепція розглядається як системний підхід, орієнтований на збереження природних середовищ існування дикої флори та фауни як необхідної умови підтримання біологічного і ландшафтного різноманіття та екосистемних функцій.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, формально-юридичний, порівняльно-правовий та системно-структурний методи. Застосування цих методів дало змогу зіставити положення міжнародних екологічних договорів і директив Європейського Союзу з нормами чинного законодавства України, а також виявити ключові прогалини та суперечності в правовому регулюванні охорони природних оселищ.

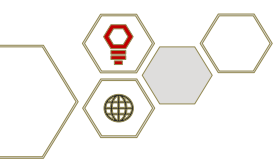

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні цілісного правового аналізу оселищної концепції саме крізь призму виявлення системних прогалин національного законодавства, які перешкоджають її повноцінній імплементації. Обґрунтовано, що правова база впровадження оселищного підходу в Україні має фрагментарний характер і не забезпечує комплексного регулювання охорони природних оселищ. Авторкою вперше систематизовано ключові законодавчі проблеми, зокрема відсутність уніфікованого визначення поняття «оселище», законодавчо закріплених критеріїв оцінки сприятливого стану охорони оселищ, а також недостатню інтеграцію оселищного підходу в механізми просторового планування, оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки.

Окрему увагу приділено проблемам моніторингу, управління та відновлення природних оселищ, які в Україні ускладнюються обмеженими фінансовими й інституційними ресурсами, конфліктами землекористування та негативними наслідками воєнних дій.

У висновках обґрунтовано необхідність системних змін до національного законодавства, зокрема створення національної класифікації та карти типів оселищ, удосконалення механізмів моніторингу й управління, а також інтеграції оселищної концепції у сферу просторового планування та екологічної оцінки. Доведено, що реалізація запропонованих заходів є необхідною умовою виконання міжнародних зобов'язань України та забезпечення довгострокової екологічної стійкості територій.

Ключові слова: біологічне різноманіття, оселище, оселищна концепція, екологічна мережа, правова імплементація, охорона довкілля.

Legal Aspects of the Implementation of the Habitat Approach in Ukraine

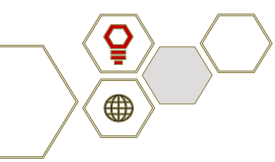
Iryna Ivanska,

Postgraduate Student of the Department of Environmental Law,
Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0006-4328-1764>

Abstract. The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the legal and institutional prerequisites for the implementation of the habitat approach in Ukraine in the context of the state's international obligations and the processes of harmonisation of national environmental legislation with the law of the European Union. The article considers the habitat approach as a systemic framework aimed at the conservation of natural habitats of wild flora and fauna as a necessary condition for maintaining biological and landscape diversity and ensuring ecosystem functions.

The methodological basis of the research comprises general scientific and special legal methods of cognition, including analysis and synthesis, the formal legal method, comparative legal analysis, and the systemic-structural method. The application of these methods made it possible to compare the provisions of international environmental treaties and European Union directives with the norms of the current legislation of Ukraine, as well as to identify key gaps and inconsistencies in the legal regulation of natural habitat conservation.

The scientific novelty of the study lies in conducting a holistic legal analysis of the habitat approach through the prism of identifying systemic gaps in national legislation that hinder its full implementation. It is substantiated that the legal framework for the implementation of the habitat approach in Ukraine is fragmented and does not ensure comprehensive regulation of natural habitat protection. For the first time, the author systematises the key legislative shortcomings, in particular the absence of a unified definition of the concept of “habitat,” the lack of legally

established criteria for assessing the favourable conservation status of habitats, as well as the insufficient integration of the habitat approach into spatial planning mechanisms, environmental impact assessment, and strategic environmental assessment.

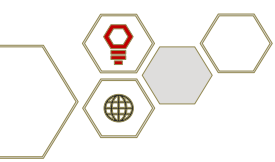
Particular attention is paid to the issues of monitoring, management, and restoration of natural habitats, which in Ukraine are complicated by limited financial and institutional resources, land-use conflicts, and the adverse consequences of military actions.

The conclusions substantiate the necessity of systemic amendments to national legislation, including the development of a national classification and mapping of habitat types, the improvement of monitoring and management mechanisms, and the integration of the habitat approach into spatial planning and environmental assessment. It is demonstrated that the implementation of the proposed measures is a necessary condition for fulfilling Ukraine's international obligations and ensuring the long-term environmental sustainability of territories.

Keywords: biological diversity, habitat, habitat approach, ecological network, legal implementation, environmental protection.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку екологічного права України характеризується посиленням ролі інтегрованих підходів до охорони довкілля, що зумовлено зростанням антропогенного навантаження, деградацією природних екосистем, кліматичними змінами та необхідністю виконання міжнародних зобов'язань. У цьому контексті особливого значення набуває оселищна концепція, яка орієнтована не на фрагментарний захист окремих видів флори та фауни, а на збереження природних середовищ їх існування як базової умови підтримання біологічного та ландшафтного різноманіття.

Попри активне застосування оселищної концепції в праві Європейського Союзу, зокрема в межах Директиви 92/43/ЄЕС («Оселищної директиви») [1]

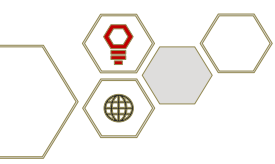

та функціонування мереж Natura 2000 і Emerald Network, впровадження її в Україні залишається непослідовним і нормативно незавершеним. Основна проблема полягає у відсутності цілісної та узгодженої системи правового регулювання охорони природних оселищ, що унеможливлює ефективну інтеграцію цього підходу в просторове планування, землекористування, процедури оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки.

Зазначена проблема має безпосередній зв'язок як із фундаментальними теоретичними завданнями екологічного права (розвиток концептуальних засад охорони довкілля, імплементація міжнародних стандартів тощо), так і з практичними потребами державної екологічної політики. Практична значущість дослідження обумовлена необхідністю вдосконалення національного законодавства України у сфері охорони довкілля з урахуванням європейських стандартів та міжнародних зобов'язань держави, адже відсутність чітко сформованої правової моделі впровадження оселищної концепції негативно впливає на ефективність державної екологічної політики, ускладнює управління природними територіями та загострює конфлікти землекористування.

Особливої гостроти ці проблеми набувають в умовах воєнного стану, коли природні екосистеми зазнають додаткового антропогенного та техногенного впливу. У цьому зв'язку наукове обґрунтування правових механізмів впровадження оселищної концепції є необхідним для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика охорони природних оселищ та впровадження оселищної концепції представлена в сучасних наукових дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних учених. У європейській науковій доктрині оселищний підхід розглядається як один із ключових інструментів реалізації екосистемного підходу та правового забезпечення збереження біорізноманіття. Зокрема, у праці Г. Зінгстри та ін. акцентовано увагу на ролі оселищ у підтриманні екосистемних функцій, а

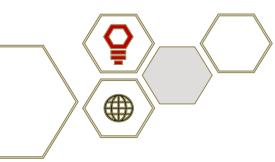

також на значенні правових механізмів їх охорони в межах мереж Natura 2000 та Emerald Network [2]. Дослідження підкреслює необхідність інтеграції вимог охорони оселищ у просторове планування та процедури екологічної оцінки.

Вагомий внесок у формування теоретичних засад оселищної концепції зробили Л. С. Голл, П. Р. Краусман та М. Л. Моррісон, які у своїй статті обґрунтовують необхідність чіткого та стандартизованого тлумачення поняття «оселище», наголошуючи на міждисциплінарному характері цього терміна і його ключовому значенні для екологічних, природоохоронних і управлінських рішень [3]. Науковці підкреслюють, що відсутність єдності в термінології ускладнює ефективне правове регулювання охорони природних оселищ та їх практичне застосування у сфері збереження дикої фауни.

Подальший розвиток оселищної концепції наведено в фундаментальній праці М. Л. Моррісона, Б. Г. Маркота та Р. В. Маннана «Взаємозв'язки між дикою природою та оселищами: концепції та застосування». Автори розглядають оселище як динамічну систему, тісно пов'язану з екологічними процесами, просторовою структурою ландшафту й антропогенним впливом [4]. У роботі особливу увагу приділено прикладному значенню оселищного підходу для планування природоохоронних заходів, оцінки впливу на довкілля та розроблення стратегій збереження біорізноманіття, що має безпосереднє значення й для правової охорони природних оселищ.

У вітчизняній науковій літературі питання оселищної концепції та збереження природних середовищ існування активно розробляються представниками української екологічної та правової науки. Значний внесок у формування наукових засад ідентифікації та класифікації природних оселищ зробили О. Кагало і Б. Проць, у праці яких розкрито методологічні підходи до картування оселищ, адаптації європейських класифікацій (зокрема EUNIS) та розвитку мережі Emerald Network в Україні [5]. Автори наголошують на необхідності законодавчого закріплення оселищного підходу як умови ефективної охорони біорізноманіття.

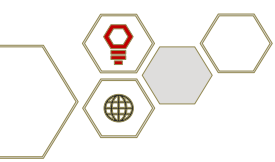

У наступній публікації цих науковців разом з іншими вченими [6] особливу увагу приділено проблемам збереження природних оселищ у контексті антропогенного навантаження та змін землекористування. Автори аналізують стан лісових, степових і водно-болотних оселищ, підкреслюючи загрозу їх деградації за відсутності системного правового регулювання та належного моніторингу. Праці цих учених є важливими для розуміння практичних аспектів охорони оселищ і враховуються при формуванні власного підходу в цій статті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових джерел засвідчує наявність значного теоретичного та прикладного доробку, присвяченого проблемам збереження біорізноманіття, формування екологічної мережі та охорони природних оселищ. Водночас оселищна концепція як самостійний об'єкт еколого-правового дослідження в національній правовій науці залишається недостатньо опрацьованою. Переважна більшість праць зосереджена на екологічних, біологічних або природоохоронних аспектах оселищ, тоді як їх комплексне правове осмислення здійснюється фрагментарно й не формує цілісної моделі правового регулювання.

Невирішеною залишається проблема системного аналізу правових передумов впровадження оселищної концепції в Україні в контексті імплементації міжнародних та європейських стандартів. У науковій літературі відсутні узагальнені дослідження, спрямовані на виявлення саме структурних прогалин національного законодавства, які перешкоджають реалізації оселищного підходу, зокрема відсутності уніфікованого понятійного апарату, законодавчо закріплених критеріїв оцінки сприятливого стану охорони оселищ, а також чітко визначених механізмів їх правової охорони та управління.

Отже, наявний науковий доробок не забезпечує цілісного еколого-правового бачення оселищної концепції як системного інструменту охорони

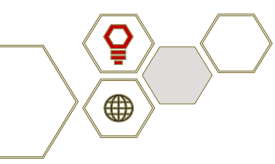

довкілля. Саме усунення зазначених прогалин, формування комплексного підходу до правового забезпечення впровадження оселищної концепції в Україні та обґрунтування напрямів удосконалення національного законодавства визначають науковий внесок і спрямованість цього дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне дослідження правових аспектів впровадження оселищної концепції в Україні та визначення основних напрямів удосконалення національного законодавства з урахуванням міжнародних і європейських стандартів. Для досягнення поставленої мети у статті передбачено розв'язання таких завдань: проаналізувати міжнародно-правові та європейські засади оселищної концепції; дослідити стан та особливості правового регулювання охорони природних оселищ в Україні; виявити ключові прогалини й суперечності у чинному законодавстві щодо впровадження оселищного підходу; обґрунтувати напрями вдосконалення правових механізмів охорони, моніторингу та управління природними оселищами; визначити перспективи інтеграції оселищної концепції у систему просторового планування та екологічної оцінки.

Сформульовані цілі та завдання відображають актуальність дослідження, його наукову новизну та практичну значущість, а також визначають логіку і структуру подальшого викладу матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оселищна концепція (англ. *habitat concept* або *habitat approach*) – це підхід у сфері охорони природи, який виходить за межі традиційного захисту окремих видів флори і фауни та фокусується на середовищах їхнього існування – так званих «оселищах». Під оселищем розуміють ділянку земної поверхні на якій представлено один або декілька типів біотопів (елементарних територіальних екосистем), яким характерна наявність відповідних складових (як біотичних, так і абіотичних), що визначають їхню особливу роль у збереженні умов виживання й розвитку

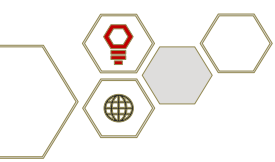
популяцій певного комплексу видів, у тому числі й тих, які потребують охорони [7]. Сутність оселищної концепції полягає в тому, що збереження видів, їхніх популяцій і екосистемних функцій значною мірою залежить від збереження саме таких середовищ – їхньої структури, функцій і взаємозв'язків.

У міжнародній практиці цей підхід реалізований передусім у рамках згаданої вище «Оселищної директиви», Директиви 2009/147/ЄС («Пташиної директиви») [8] та Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернської конвенції) [9].

Для України, яка має значний природно-екологічний потенціал і водночас стикається з багатьма викликами (деградація природних екосистем, зміна призначення земель, кліматичні зміни, антропогенний тиск, військові дії), впровадження оселищної концепції стає стратегічним кроком. А тому вкрай важливо розглянути нормативно-правові передумови впровадження оселищної концепції в Україні, окремі механізми її впровадження, актуальний стан та ключові виклики, які можуть виникнути в майбутньому.

Оселищна концепція має міцні міжнародно-правові підвалини. Так, Бернська конвенція зобов'язує держави-сторони приймати відповідні та необхідні законодавчі й адміністративні заходи для забезпечення охорони середовищ існування видів флори та фауни (ст. 4). У переліку справ, на які звертається увага, – саме середовища існування видів. Україна згідно із Законом «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29.10.1996 р. [10] взяла на себе зобов'язання охороняти природні середовища існування цінних видів чи їх комплексів.

Для держав-членів Європейського Союзу ключовою є «Оселищна директива». Цей нормативний акт чітко вводить поняття «типи природних оселищ» (Додаток I) і встановлює вимоги про створення мережі SAC (Special Areas of Conservation) для охорони таких оселищ. На шляху до інтеграції

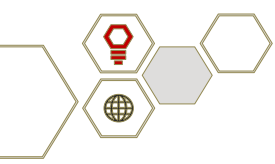

України в ЄС та наміри узгодити екологічне законодавство з європейськими стандартами, імплементація положень цієї Директиви та «Пташиної директиви» стає одним із пріоритетів нашої держави.

На національному рівні правову основу складає, перш за все, Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. [11]. У цьому Законі йдеться про необхідність створення екологічної мережі, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, а також про зобов'язання щодо посилення державної політики в цій сфері. Зокрема, зазначено, що основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни. З метою припинення втрат біологічного різноманіття Україна має врахувати рекомендації міжнародних документів щодо перегляду та оновлення законодавчих і нормативних актів щодо біологічного різноманіття та про необхідність забезпечення ефективного контролю за станом природного середовища.

Незважаючи на наявність нормативної бази, у фахових дослідженнях констатується, що українське законодавство досі не має чіткого визначення поняття «оселище» або еквівалентного терміну в національних актах, що створює проблему для застосування концепції на практиці. Відтак, можна стверджувати, що певна правова база для впровадження оселищної концепції в Україні є, проте має значні прогалини, а саме: відсутність чіткого термінологічного апарату, неповна імплементація міжнародних директив, фрагментарність нормативів і слабка узгодженість із просторовим плануванням.

Далі, оселищна концепція передбачає низку ключових елементів. По-перше, класифікація і картування типів оселищ. Приміром, в «Оселищній директиві» в Додатку I наведено перелік типів природних оселищ, які «під інтересами Співтовариства, збереження яких має бути забезпечено». Українські дослідження відзначають, що адаптація класифікацій EUNIS

(European Nature Information System) або аналогічної системи є необхідною для стандартизації характеру оселищ.

По-друге, визначення стану охорони та моніторинг. Ключовим є встановлення «сприятливого стану охорони» як мети для оселищ та видів, що в них проживають. У національних актах України ця мета ще не чітко прописана в контексті оселищ, що створює законодавчі «вузькі місця».

По-третє, мережа охоронюваних територій і заходи управління: створення природоохоронних територій, які охоплюють типи оселищ, визначені як пріоритетні, і забезпечення їхнього управління, моніторингу, відновлення. Наприклад, у ЄС – мережа Natura 2000, в Україні – Emerald Network [12].

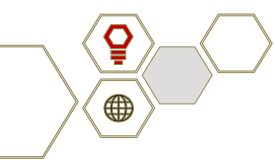
По-четверте, інтеграція з плануванням і землекористуванням. Охорона оселищ повинна бути врахована в процедурі оцінки впливу на довкілля (ОВД), стратегічній екологічній оцінці (СЕО), а також при просторовому плануванні, будівництві інфраструктури, землеустрої. Цей елемент ще потребує належного закріплення в українській практиці.

По-п'яте, відновлення і адаптивне управління. У випадках деградованих оселищ необхідні заходи відновлення (реставрації), а управління повинне бути гнучким – реагувати на зміни клімату, господарської діяльності, антропогенного тиску та, в Україні – на впливи воєнного конфлікту.

Отже, оселищна концепція – це не просто окремий елемент охорони природи, а системний підхід, який поєднує класифікацію, моніторинг, управління й інтеграцію з політиками в галузі землекористування та сталого розвитку.

Щодо стану впровадження оселищної концепції в Україні, то можна сказати, що цей процес триває, але з помітними затримками та проблемами. Нижче наведено ключові аспекти.

1. Законодавчі та стратегічні кроки. Прийняття Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період

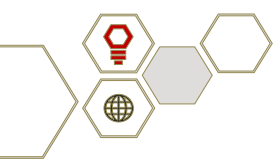

до 2030 року» встановило стратегію збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, серед іншого визначивши мету формування екологічної мережі (6,6 % території країни у природно-заповідному фонді станом на час прийняття).

2. Картування, визначення і мережі охорони. Українські науково-громадські організації (наприклад, Ukrainian Nature Conservation Group) порушують питання встановлення нових територій із охоронним статусом, що охоплюють унікальні оселища – наприклад, у Харківській області [15]. Проте наразі не створено національної карти оселищ із класифікацією за типами та їхнім станом, що суттєвий недолік. Площа природно-заповідного фонду України на момент прийняття вищевказаного Закону становила близько 3,98 млн га – це ~6,6% території держави. Але щодо мережі оселищних територій (Emerald Network) – впровадження уповільнене, управлінські механізми не повноцінно функціонують.

3. Моніторинг, охорона та відновлення. У наукових роботах зазначається, що багато типів оселищ в Україні (наприклад, степи, болота, прибережні зони) перебувають під значним антропогенним тиском: зміна землекористування, осушення, вирубування, забудова. Відсутність належного моніторингу стану оселищ та видів у них: слабка науково-інформаційна база, обмежені ресурси. Додатковий виклик – воєнний стан, який призводить до руйнування природних середовищ, порушення міграційних коридорів, деградації екосистем (однак точних даних поки мало). Приклади: діяльність водосховищ, гідровпливи, зміни режимів річок і боліт створюють негативний вплив на оселища [16].

До того ж, впровадження оселищної концепції в Україні зустрічає низку серйозних перешкод. Це, зокрема, термінологічні та концептуальні проблеми. Як уже зазначалося, українське законодавство поки що не містить чітких визначень «оселища» у вжитому міжнародно значущому сенсі. Через це виникають труднощі з ідентифікацією, класифікацією, управлінням таких

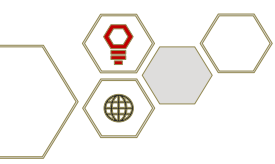

середовищ [17]. Також фрагментарність нормативних актів (законодавство про охорону довкілля, про природно-заповідний фонд, землеустрій і лісове господарство) створює перекриття, дублювання та прогалини.

Окрім цього, спостерігаються проблеми з інформаційно-науковими та моніторинговими обмеженнями. Недостатня наукова база, яка фіксує типи оселищ, їхній стан, динаміку змін (особливо в контексті зміни клімату та антропогенного навантаження). Не існує національного реєстру або бази даних із геоприв'язкою для всіх типів оселищ. Моніторинг і контроль стану оселищ є слабкими, як і механізми оцінки «сприятливого стану охорони».

Не менш суттєвими є фінансові й ресурсні обмеження, адже охорона, моніторинг, управління і відновлення оселищ потребують значних ресурсів – кадрових, фінансових, технічних. В Україні ці ресурси обмежені, особливо на місцевому рівні (області, громади). Водночас, через розрив між стратегічними документами і практичними діями, фінансування заходів часто недостатнє або нестабільне.

Убачаються й конфлікти інтересів, передусім у сфері землекористування. Значна частина цінних природних оселищ в Україні знаходиться в сільськогосподарських, лісгосподарських, рекреаційних або видобувних зонах. Часто виникає конфлікт між господарським використанням земель (осушення, забудова, вирубка лісів, зміна цільового призначення) і охороною природних середовищ. Наприклад, згадуваний Закон у преамбулі саме вказує на те, що основну загрозу біорізноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни. Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісів, яке відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів з подальшою зміною цільового призначення земель, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо як наслідок антропогенної діяльності. До того ж, вплив мають інфраструктурні проекти (гідроенергетика, видобуток

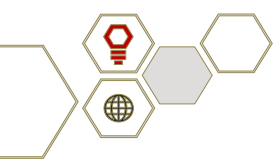
корисних копалин) та зміни землекористування без достатньої оцінки екологічних ризиків.

Більше того, існує розрив між природоохоронними підходами та процедурами просторового планування. Оцінка впливу на довкілля (ОВД), стратегічна екологічна оцінка (СЕО) ще не повною мірою враховує оселищну концепцію. У науковому аналізі зазначено, що зміни до законодавства щодо імплементації окреслених директив повинні включати процедури «appropriate assessment», які ще не закріплені у національному праві. Окрім того, адаптивне управління оселищами – тобто гнучке реагування на зміни клімату, господарського навантаження, воєнних ризиків – наразі має вигляд декларацій, а не чітко реалізованих механізмів.

Не можемо ігнорувати й вплив воєнного стану. Продуктивність охорони природи в Україні додатково стримується через повномасштабну війну. Руйнування природних територій, порушення міграційних коридорів, зміна гідрології, забруднення – усе це ставить під загрозу реалізацію оселищної концепції. Також воєнні дії ускладнюють моніторинг, охорону, залучення фінансів і міжнародних партнерств. Хоча поки що досліджень саме з цього аспекту обмежено, ця обставина є суттєвою.

Вважаємо, що для успішної реалізації оселищної концепції в Україні доцільно впровадити низку заходів, серед яких:

1) *чітка термінологія та законодавче закріплення*. Необхідно встановити в українському законодавстві чітке визначення поняття «оселище» або еквівалентного терміна, перекладеного відповідно до міжнародної термінології. У законодавстві мають бути враховані положення зазначених директив (наприклад, списки типів оселищ, критерії оцінки стану). Слід внести зміни до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про природно-заповідний фонд України», «Про рослинний світ», «Про тваринний світ» тощо, щоб забезпечити інтеграцію оселищного підходу;

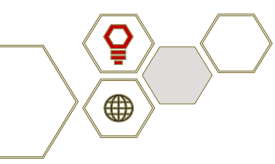
2) *розробка національної карти типів оселищ та їхнього стану.* Необхідно створити базу даних із геоприв'язкою усіх значущих типів оселищ – із зазначенням просторового розташування, площі, стану, змін у часі. Це дозволить планувати заходи охорони, визначати пріоритети та залучати фінансування. Крім того, важливо встановити механізми регулярного моніторингу та оцінки «сприятливого стану охорони» для оселищ та видів;

3) *інтеграція з просторовим плануванням і земле-/водокористуванням.* Охорона оселищ має бути врахована в процедурах Просторового планування, ОВД та СЕО. Потрібно впровадити механізми встановлення буферних зон, екологічних коридорів, обмежень на землекористування в межах та навколо цінних оселищ. При розробці інфраструктурних чи видобувних проектів слід застосовувати механізм «appropriate assessment» (за аналогією до «Оселищної директиви») для перевірки впливу на оселища;

4) *забезпечення фінансування та ресурсів.* Держава має розробити механізми сталого фінансування охорони, моніторингу й відновлення оселищ: державний бюджет, міжнародні гранти, партнерство з бізнесом, громадські інвестпроекти. Також слід підсилити кадровий потенціал органів охорони природи, підвищити їхню спроможність працювати з даними й просторовими технологіями;

5) *підвищення обізнаності і залучення громад.* Громади, місцеве самоврядування та громадські організації мають бути залучені до моніторингу, захисту та популяризації оселищного підходу. Екологічна освіта й просвітницькі кампанії допоможуть створити соціальне середовище для охорони природи;

6) *впровадження адаптивного управління та відновлення.* Управління оселищами має бути гнучким і реактивним – з урахуванням змін клімату, антропогенного тиску, воєнних ризиків. Необхідно планувати і здійснювати заходи відновлення (реставрації) деградованих середовищ: наприклад, боліт,

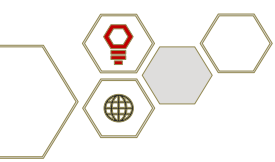

степів, прибережних зон. Також слід стимулювати наукові дослідження щодо змін стану оселищ, моделей відновлення, прогнозування на майбутнє.

Висновки. Аналіз міжнародно-правових та європейських засад оселищної концепції засвідчив, що вона є одним із ключових інструментів збереження біологічного різноманіття в праві Європейського Союзу. Оселищна концепція передбачає комплексну охорону природних середовищ існування як основу підтримання екосистемних функцій, що знайшло відображення в положеннях Бернської конвенції, Оселищної та Пташиної директив ЄС. Водночас імплементація відповідних стандартів в Україні має фрагментарний характер і не забезпечує повноцінного впровадження цього підходу.

Дослідження стану національного правового регулювання охорони природних оселищ дало змогу встановити, що чинне законодавство України не містить цілісної правової моделі оселищної концепції. Виявлено відсутність уніфікованого визначення поняття «оселище», законодавчо закріплених критеріїв оцінки сприятливого стану охорони оселищ, а також системних норм, що регламентують їх моніторинг, управління та відновлення. Це суттєво ускладнює практичне застосування оселищної концепції та знижує ефективність державної екологічної політики.

У межах виконання завдання з виявлення ключових прогалин і суперечностей національного законодавства встановлено недостатню інтеграцію оселищного підходу в механізми просторового планування, оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки. Відсутність узгодженості між природоохоронним законодавством і законодавством у сфері землекористування спричиняє конфлікти інтересів та не забезпечує належного рівня охорони природних середовищ існування. Також обґрунтовано, що проблеми впровадження оселищної концепції в Україні посилюються обмеженими фінансовими й інституційними ресурсами, слабким розвитком системи моніторингу, а також негативними наслідками

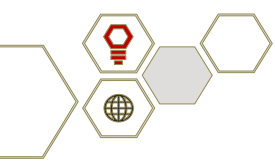

воєнних дій, які призводять до деградації природних оселищ і ускладнюють реалізацію природоохоронних заходів.

Переконані, що реалізація запропонованих у статті заходів сприятиме формуванню цілісної системи правового забезпечення оселищної концепції в Україні, виконанню міжнародних зобов'язань держави та забезпеченню довгострокової екологічної стійкості територій.

Список використаних джерел

1. Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_004-92#Text
2. Ukraine: Strategic Action Plan (2012-2020) / Н. Zingstra, V. Kostiuszyn, B. Prots, A. Kagalo, L. Mocharska – Lviv: Publisher WUCC, 2012. – 60 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/316156617_Recommendations_for_the_Implementation_of_the_EU_Habitats_Directive_in_Ukraine_Strategic_Action_Plan_2012-2020_H_Zingstra_V_Kostiushyn_B_Prots_A_Kagalo_L_Mocharska_-_Lviv_Publisher_WUCC_2012_-_60_p
3. Hall L.S., Krausman P.R., Morrison M.L. The habitat concept and a plea for standard terminology. Wildlife Society Bulletin. 1997. Vol. 25, no. 1. P. 173–182. URL: <https://www.jstor.org/stable/3783301>
4. Morrison M.L., Marcot B.G., Mannan R.W. Wildlife–Habitat Relationships: Concepts and Applications. 3rd ed. Washington, DC: Island Press, 2006. 520 p. URL: <https://experts.arizona.edu/en/publications/wildlife-habitat-relationships-concepts-and-applications/>
5. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу /за ред. О. О. Кагало, Б. Г. Проць. Львів: ЗУКЦ, 2012. 278 с. URL: <http://www.natureexperts.org/oselyshhna-konczepczyia-zberezheniya-bioriznomanittya-bazovi-dokumenty-yevropejskogo-soyuzu/>

6. Бернська конвенція та оселищна концепція збереження біорізноманіття: майбутнє для України / за ред. Б. Проць, О. Кагало, Л. Мочарська, І. Данилик, Н. Цюра, І. Реслер. Львів: вид-во ЗУКЦ, 2011. – 28 с. URL: https://awsassets.panda.org/downloads/bern_convention.pdf

7. Куземко А. А., Дідух Я. П., Онищенко В. А., Шеффер Я. (ред.). Національний каталог біотопів України. Київ: ФОП Клименко Ю. Я., 2018. 442 с. URL: <http://geobot.org.ua/files/publication/1828/catalog.pdf>

8. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року про збереження диких птахів. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-09#Text

9. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19.09.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text

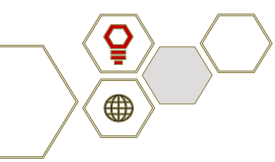
10. Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі : Закон України від 29.10.1996 р. № 436/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/96-вр#Text>

11. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

12. Куземко А. А., Борисенко К. А. Проектування і збереження територій мережі Emerald (Смарагдової мережі): методичні матеріали. Київ: LAT & K, 2019. 78 с. URL: https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/Emerald_Network_UA_Metodychka.pdf

15. Підтримуємо Харківщину на шляху до європейського рівня охорони природи. UNCG. URL: https://uncg.org.ua/en/uncg-proposes-new-protected-areas-kharkiv/?utm_source=chatgpt.com

16. Як війна впливає на тварин і природне середовище. Ukraïner. URL: <https://www.ukrainer.net/viyna-vplyvaie-na-pryrodu/>

17. Тлумачний посібник оселищ Резолюції № 4 Бернської конвенції (для мережі Emerald в Україні) / укр. адапт. переклад, ред. А. Куземко та ін. Київ, 2019. URL: https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/tlumachny-posibnyk_EmeralgNet.pdf